

"JAG ÄR (INTE) RASIST"

(Kolumn ÅU 11.12.97)

Lars Hertzberg

'Inte för att jag är rasist men ...' Så börjar många flyktingfientliga uttalanden. Sällan hör man någon bekänna att han eller hon är rasist. Jag tror inte att detta bara är hyckleri eller ett försök att föra lyssnarna bakom ljuset. Tvärtom: det som kännetecknar rasismen är att den inte ser sig själv som rasism. Vi ser bara rasismen i den andras öga.

Rasist är den som vill frånta en annan hennes rättigheter eller som behandlar henne nedlåtande enbart därför, att hon hör till någon viss folkgrupp. Men den verkliga rasisten ser inte sitt eget ställningstagande i det ljuset. Han har, tycker han, sakliga motiveringar för sina ställningstaganden. Han anser t.ex. att man inte kan anställa 'zigenare', inte bara därför att de är 'zigenare', utan därför att alla 'zigenare' är oärliga, eller han anser att 'färgade' inte borde få rösta, inte för att de är 'färgade', utan för att de saknar politisk mognad, eller att somalierna ska förvisas från landet, inte för att de är somalier, utan för att de är brottslingar. Rasisten anser också att flyktingar från andra länder inte bör få socialbidrag och bostadsstöd därför att de är parasiter som inte gör rätt för sig. Han hävdar inte att flyktingarna borde behandlas sämre än landets tidigare invånare. Han anser att de tidigare invånarna behandlas sämre än flyktingarna, och det är det han vill få ett slut på. Därför vidkänns han inte namnet rasist.

Vad han däremot inte ser (om han är en uppriktig rasist, och inte bara en politiker som fiskar i grumligt vatten), är att de här motiveringarna i sig själva är uttryck för rasism. Han tar för givet att människor kan indelas i raser, att den här indelningen har en objektiv grund, och inte bara är en konvention. Han tror att det finns vissa egenskaper som människor har på grund av att de hör till den ena eller andra rasen. Därför kan man av den enskildas beteende sluta oss till något om rasens egenskaper, och av rasens egenskaper kan man dra slutsatser om den enskilda. Om en ryss eller jude betar sig hederligt ändrar det inte på det faktum att han innerst inne, i egenskap av ryss eller jude, trots allt inte är att lita på.

Detta förklarar rasisten med genetiska skillnader, eller, om han är en modern rasist, med kulturella skillnader. För några årtionden sedan trodde också s.k. upplysta personer att det fanns ärftliga skillnader mellan arbetare och aristokrater, som motiverade deras olika roller i samhället. Våra dagars rasister tänker kanske å sin sida att skillnaderna mellan människor är kulturbestämda. Det finns drag t.ex. i den

finländska, eller skandinaviska, kulturen, som innebär att finländare eller skandinaver är mera pålitliga än ryssar, tapprare soldater än italienare, mindre högljudda än tyskar, mognare än afrikaner, blygsammare än amerikaner, renligare än ... osv. (Men den genetiska rasismen har igen börjat vädra morgonluft, i denna biologins tidsålder. I USA utkom för några år sedan boken 'The Bell Curve' av _Richard J. Herrnstein_ och _Charles Murray_, som ville visa att de svarta är intellektuellt underlägsna de vita.)

*

Det finns många skäl att fråga sig vilken innebörd det kan tänkas ha då en majoritet bland skolungdomar säger att rasism är fosterländskt. Hur använder de orden 'rasism' och 'fosterländsk'? Vilket förståelsedjup ska vi läsa in i deras enkätsvar?

Det som mest av allt kännetecknar en vetenskaplig inställning till frågor om människors åsikter och beteenden är att man intar ett reflekterad hållning till frågan om relationen mellan det en individ uppriktigt säger om sig själv och det en annan berättigat kan säga om henne. Jag har en känsla av att 99 % av alla de s.k. samhällsvetenskapliga undersökningar man får ta del av via dagspressen sviker på den här punkten. Så också i undersökningen av skolungdomens fosterländskhet.

*

Rasismen börjar med vår varseblivning. Om vi tycker att amerikaner småler som idioter, så är det för att vi ser detta uttryck ur vår egen kulturs perspektiv: vi ser det inte som uttryck för öppenhet eller vänlighet. Vad som är högljutt eller blygsamt bedöms enligt våra måttstockar — inte undra på att vi klarar oss bäst. (Vad jag menar är inte att man inte kan kritisera kulturdrag, men att man bör vara på det klara med vad man i så fall kritiserar: om vi säger att spanjorer måste vara grymma eftersom de tycker om tjurfäktning, har vi då sagt att det spanska folket är en samling grymma individer, eller har vi bara sagt att synen på djur och grymhet hos det är en annan? Vi må gärna kalla den hänsynslös, men i så fall måste vi vara beredda att erkänna att det finns hänsynslösa drag i vårt eget sätt att behandla djur. Annars är vi rasister.)

Vi sätter också in våra erfarenheter i olika sammanhang. Om en finländare bedrar dig, så tänker du att han är en ohederlig individ. Om en grek bedrar dig finner du det naturligt att tänka att han gör det för att han är grek.

Att tillskriva folkgrupper egenskaper kan verka nog så oskyldigt. 'Negrer' är sorglösa och har gott rytmisinne. Judar är intelligenta, kineser är flitiga. Osv. Men de välvilliga stereotyperna kan fungera som alibi för de illvilliga. Där det finns beredskap för kollektiv beundran finns det också en grogrund för kollektivt förakt. Är man intelligent så blir man, när det kniper, förslagen. Den som är flitig har inte särskilt mycket fantasi. Osv.

Den försåtligaste formen av rasism är den som aldrig artikuleras, den som omedvetet färgar vår betraktelse. Det visade sig vid en undersökning att amerikanska butiksbiträden är mera benägna att hålla ett vakande öga på svarta kunder än på vita. Många av dem skulle säkert ha förnekat alla slags rasfördomar.

Den som har färgade glasögon är inte fientlig, han känner sig rentav välvillig, men han är inte förmögen att se människan i den andra: hon blir osynlig, löjlig, han ser henne inte sådan hon vill bli sedd. I motsats till detta kan fientlighet i varje fall innebära en form av respekt. (En parallell till det här ser man i många mäns sätt att förhålla sig till kvinnor: att man inte låter kvinnor tala till punkt eller lyssnar på det de säger. Däremot komplimenterar man dem kanske för deras utseende.)

*

Nu har också Helsingin Sanomat haft sin egen 'neger'-debatt, trettio år efter att frågan var aktuell i USA. En mängd insändarskribenter, bland andra Kari Rydman, har försvarat sin rätt att använda uttrycket 'neger' ('nekeri') hellre än 'svart' eller 'afrikan' genom att hänvisa till att man inte menar något illa med det. (Däremot har ingen föreslagit att vita borde kallas kaukasier: 'Kaukasisk rävfarmare besköt kaukasiska djurskyddsaktivister med hagelgevär.' Det behövs ingen särskild beteckning för 'oss själva'. Språket är ju 'vårt'.)

Hufvudstadsbladet hade en liknande debatt härom året, när Fazer deklarerade att de inte menar något rasistiskt med att pryda omslagen till sina lakritsstänger med ett 'neger'ansikte. De försäkrade att de ingenting hade emot 'negrer'. Ungefär som en man som inte ser något sexistiskt i att han nyper kvinnor i baken. Han försäkrar att han gör det i största välmening. I båda fallen borde vi låta objektet för behandlingen komma till tals.

Rasismen ger rasbeteckningarna deras innebörd: det enda alla 'negrer' har gemensamt är att de är föremål för samma typ av fördomar. Ifall rasismen någon gång försvann, skulle vi inte längre förstå beteckningarna.